

353-371); Abdullah Yıldız, "Serahsî'nin (483/1090) Hadis Anlayışı II: Nesh ve İhtilâf-ı-Hadisle Alakalı Meseleler" (*Harran Üniverstesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V [1999], s. 255-298); Muhsin Demirci, "Nesih Bağlamında Recim Âyeti Sorunu" (*Mûlfd*, XVIII [2000], s. 101-119); Talip Özdeş, "Vahiy-Olgu İlişkisi Açısından Nesh'e Getirilen Yorumlara Eleştirel Bir Yaklaşım" (*İslâmî Araştırmalar*, XIV/1 [Ankara 2001], s. 39-48); A. Galip Gezgin, "Kur'an'da Nesh Problemine Eleştirel Bir Yaklaşım" (a.e., XIV/1 [2001], s. 49-68); İdris Şengül, "Ulumu'l-Kur'an Konusu Olarak Nasih ve Mensuh" (*Diyanet İlmî Dergi*, XXXVIII/3-7 [Ankara 2002], s. 91-112); Hamid Naseem Rafiabadî, "Abrogation (Naskh) in the Qur'an: An Overview of the Views of Islamic Scholars" (*Insight Islamicus*, III [Srinagar-Kashmir 2003], s. 75-90); Israr Ahmad Khan, "A Critique of the Theory of al-Naskh in the Qur'an" (*International Islamic University Malaysia Law Journal*, XI/1 [Kuala Lumpur 2003], s. 115-136).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 40; Nehhâs, *en-Nâsih ve'l-mensûh* (nşr. Süleyman b. İbrâhîm b. Abdullah el-Lâhim), Beyrut 1412/1991, neşreden in değerlendirilmesi, I, 277-347; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (nşr. Abdülkebir el-Alevî el-Medgarî), Kahire 1413/1992, neşreden in girişi, I, 208-219; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nâsihu'l-Kur'ân ve mensûhu* (nşr. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), Dimaşk - Beyrut 1411/1990, s. 125-129; Zerkeşi, *el-Burhân fi'ulümü'l-Kur'ân* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî v.dğr.), Beyrut 1415/1994, neşredenlerin notları, II, 151-158; Abdullah Çekrâlevî, *Burhânü'l-furkân 'alâ şalâti'l-Kur'ân*, Lahor, ts., s. 112-113; Ali Osman Koçkuzu, *Hadiste Nâsih-Mensûh Meselesi*, İstanbul 1985, s. 51-71; Mustafa Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Mansûre 1408/1987, I, 289-395.



ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

Hadiste. *er-Risâle ve İhtilâf-ı'l-hadis* adlı eserlerinde hadiste nâsih - mensuh konusunu sistemleştirip ele alan İmam Şâfiî'den sonra aynı konuya dair birçok eser yazılmış olup günümüze ulaşanlar şunlardır: 1. Esrem, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhu*. Yeni cüzden oluşan eser in bazı cüzleri günümüze ulaşmıştır (*DİA*, XI, 436). 2. İbn Şâhin, *Nâsihu'l-hadis ve mensûhu* (*en-Nâsih ve'l-mensûh mine'l-hadis*, nşr. Semîr b. Emîn ez-Züheyri, Amman 1408/1988; nşr. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1412/1992; İbn Abdülhak el-Vâsîfî bu eseri ihtisar etmiştir [*Keşfü'z-zunûn*, II,

1920]). 3. Hibetullah b. Selâme, *en-Nâsih ve'l-mensûh mine'l-hadis*. Büyük ölçüde İbn Şâhin'in eserine dayanarak hazırlanan kitabın yazma nüshaları bulunmaktadır (Ziriklî, VIII, 72). 4. Hâzîmî, *el-İ'tibâr fi (beyânî)'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-âşâr*. Bablara göre tanzim edilen ve baş kısmında nesihle ilgili usul bilgileri yer alan eser hadiste nâsih - mensuh konusunun en sistemli çalışması kabul edilmektedir (Haydarâbâd 1319; Kahire 1346, 1349; nşr. Seyyid Hâşim en-Nedvî v.dğr., Haydarâbâd 1359/1940; nşr. Râtîb Hâkimî, Humus 1386/1966; nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî, Halep 1403/1982). 5. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Ahbârü ehli'r-rüsûh fi'l-fıkh ve't-tahdîs bi-mikdâri (nâsihi ve'l-mensûh mine'l-hadis (en-Nâsih ve'l-mensûh mine'l-hadis, er-Rüsûh fi 'ilmi'n-nâsih ve'l-mensûh)*. M. Züheyr eş-Şâvîş ve Muhammed Ken'ân (Beyrut-Dimaşk 1984), Muhammed İbrâhîm Hifnî (Mansûre 1405/1984), Ebû Abdurrahman Mahmûd el-Cezâirî (Mekke 1988) ve Ali Rızâ Abdullah Ali Rızâ (Beyrut 1412/1992) tarafından neşredilmiştir. Hüseyin b. Abdurrahman el-Ehdel eseri '*İddetü'l-mensûh mine'l-hadis* adıyla ihtisar etmiş (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 303), İsmail Ak-yüz de bazı ilâvelerle Türkçe'ye çevirerek *Hadiste Nesh* ismiyle yayımlamıştır (İstanbul 1997). Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin bu konuda '*İlâmü ehli'l-ilm bi-tahkîki nâsihi'l-hadis ve mensûhi* adlı bir eseri daha vardır. Ahmed Abdullah ez-Zeh-rânî '*İlâmü'l-âlim ba'de rüsûhih bi-hakâ'iki nâsihi'l-hadis ve mensûhi* adıyla eseri tahkik etmiştir (yüksek lisans tezi, 1397-1398, Câmîatü Melik Abdülazîz külliyyetü'ş-şerîa ve'd-dirâsâti'l-İslâmiyye). Kettânî, İbnü'l-Cevzî'nin bu konuda *Tecridü'l-eḥâdisi'l-mensûha* isimli bir eserinden de söz etmektedir (*er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 80). 6. Ebû Hâmid Ahmed b. Muhammed er-Râzî, *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-eḥâdis*. Muhtasar bir çalışma olup (Bayazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 1085/2, vr. 164^b-199^a) Adnan Kudsi eser üzerinde yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1988, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). 7. Ca'berî, *Rüsûhu'l-ahbâr fi mensûhi'l-ahbâr*. Büyük ölçüde Hâzîmî'nin eserine dayanan bu kitap üzerinde Hasan Muhammed Makbûlî el-Ehdel doktora çalışması yapmış ve ardından eseri yayımlamıştır (San'a - Beyrut 1409/1988). 8. Siddîk Hasan Han el-Kannevcî, '*İddetü'ş-şüyüh bi-mikdâri'n-nâsihi ve'l-men-*

sûh. Farsça olarak kaleme alınmıştır (Lahor 1900).

Hadiste nesih konusuna ilgili olarak eser yazdığı kaydedilen, ancak çalışmalarının günümüze kadar gelip gelmediği bilinmeyen diğer müellifler de şunlardır: Ahmed b. Hanbel (İbnü'n-Nedîm, s. 285), Ebû Dâvûd es-Sicistânî (Şemseddin es-Sehâvî, III, 67; Kettânî, s. 80), Muhammed b. Osman el-Ca'd eş-Seybânî (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1920; Ziriklî, VI, 260), Kâsım b. Asbağ el-Kurtubî (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1920; Ziriklî, V, 173) ve Ebû'ş-Şeyh (Kettânî, s. 80).

Nesih konusu günümüze neshi red veya ispat etmek üzere yapılan çalışmalarda da ele alınmaktadır. Abdülmüteâl Muhammed el-Cebrî, *en-Nâsih ve'l-mensûh beyne'l-ışbâti ve'n-nefy* adlı eserinde (Kahire 1961, 1987) Kur'an ve Sünnet'te nesih bulunmadığını savunmuş, *Lâ Neshâ fi's-sünne* isimli kitabında ise (I-II, Kahire 1415/1995) üzerinde nesih cereyan ettiği bilinen hadisleri ele alarak sünnet-te neshin söz konusu olmadığını ispat etmeye çalışmıştır. Buna karşılık Muhammed Mahmûd Ferağî, *en-Nesh beyne'n-nefy ve'l-ışbâtında* (Kahire 1396/1977) neshi kabul etmeyenlerin delillerini reddetmiş, Abdullah Mustafa el-Ureys de *el-Edilletü'l-muḥta'inne 'alâ şübûti'n-neshi fi'l-Kitâbi ve's-Sünne*'sinde (Beyrut 1400) hadiste neshin varlığını ispat etmeye çalışmıştır. Fâtima Siddîk Ömer Nücûm, *Neshu'l-Kitâb ve's-Sünne bi'l-Kitâb ve's-Sünne* adıyla yüksek lisans tezi hazırlamış (1400, Ümmülkurâ Üniversitesi Şeriat Fakültesi [Mekke]), Abdullah b. Muhammed el-Hakemî *en-Nesh fi's-sünneti'l-muḥta'hara ve eşheru mâ şunnife fih* isimli yüksek lisans tezinde (1404, Câmîatü'l-imâm Muhammed b. Sü'ûd külliyyetü usulü'd-dîn [Riyad]) sünnet-te nesih konusunu ele alan eserleri tanıtmıştır. Ali Osman Koçkuzu da, *Hadiste Nâsih Mensûh Meselesi* adıyla bir doktora çalışması yapmıştır (1985).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *Fihrist* (Tecdüdü), s. 285; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Ahbârü ehli'r-rüsûh* (nşr. Ali Rızâ Abdullah Ali Rızâ), Dimaşk - Beyrut 1412/1992, neşreden in girişi, s. 5-39; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîş*, Beyrut 1403/1983, III, 67; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1920; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 173; VI, 260; VIII, 72; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 80; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuḥfeti'l-ahvezi* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1386/1967, I, 292-294; Sezgin, *GAS*, I, 509-510; Ali Osman Koçkuzu, "Esrem", *DİA*, XI, 436.



MEHMET EFENDİOĞLU